

KARAMANLI NİZÂMÎ'NİN HÂFİZ-I ŞİRÂZÎ TAHMİSİ

Hasan EKİCİ¹

Öz

Karamanlı Nizâmî, XV. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Şairin bilinen tek eseri olan *Divanı*'nın sonunda Farsça şiirler bulunmaktadır. Bu Farsça şiirlerden biri de Karamanlı Nizâmî'nin Fars edebiyatının zirve şairlerinden Hâfız-ı Şirâzî'nin yedi beyitlik bir gazeline yazdığı tahmistir. Tahmis, önceden yazılmış bir manzumenin beyitlerinin önüne aynı vezin, kafiye ve muhtevada üçer mısra eklenerek oluşturulan bir nazım şeklidir. Klasik Türk şairleri beğendikleri, etkilendikleri şairlere, bazen de kendi şiirlerine tahmisler yazmışlardır. *Karamanlı Nizâmî Divanı*'nın müstakil Farsça şiirler bölümünde Hâfız-ı Şirâzî'nin gazeline yazılmış bir tahmis bulunmaktadır. Çalışmamıza konu olan bu tahmisten hareketle Karamanlı Nizâmî'nin Hâfız-ı Şirâzî'nin şiirine yaklaşımı ve şiirini yorumlayış tarzı irdelenmiş ve Karamanlı Nizâmî'nin Farsça şiir söylemedeki becerisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu makalede birinci bölümde klasik Türk edebiyatında çokça kullanılan nazım şekillerinden biri olan tahmis hakkında bilgi verilmiştir. İkinci kısımda Haluk İpekten tarafından neşredilen *Karamanlı Nizâmî Divanı*'ndaki müstakil Farsça şiirler bölümünde yer alan tahmis, şekil ve muhteva özellikleriyle incelenmiş, üçüncü bölümde ise bu manzume tercüme edilerek ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karamanlı Nizâmî, Divan, Hâfız-ı Şirâzî, Farsça Şiir, Tahmis.

TAHMIS OF KARAMANLI NIZAMI TO HAFIZ OF SHIRAZ

Abstract

Karamanlı Nizami is a divan poet lived in the 15th century. The divan is the only known work of Nizami that consists of Persian poems. One of these poems is tahmis that Nizami wrote a seven poetry poem by Hafız-ı Şirazi who is a peak poet in Persian Literature. This is a verse created by adding the same meter, rhyme, three verses in front of a previous verse. Classical Turkish poets wrote tahmis to their favorite poets and even their poems. Nizami's Independent Persian Poems Section has a tahmis written to Şirazi's ode. Based on this tahmis in our study, Nizami's approach to Şirazi's poetry and interpretation was examined and his skill to say poetry in the Persian language was tried to be understood. The first section of the article has information about tahmis which is a popular verse form in Classical Turkish Literature. While the second section gives information about tahmis in Nizami's Independent Persian Poems Section translated by Haluk İpekten, in the third section this poem was translated and presented to benefit of the world of science.

Keywords: Karamanlı Nizami, Diwan, Hafiz of Shiraz, Persian Poem, Tahmis.

¹ Dr. Öğr. Üyesi , Aksaray Üniversitesi , Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID 0000-0003-2004-1371, hasanekici@aksaray.edu.tr

Başvuru Tarihi (Received): 18.12.2019 **Kabul Tarihi** (Accepted): 08.07.2020

Giriş

Klasik Türk şiirinin XV. asrında yaşayan Karamanlı Nizâmî'nin (öl. 1473 öncesi) hayatı² hakkında başta tezkireler³ olmak üzere çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler mevcuttur. Bu bilgilere göre Nizâmî-i Karamanî olarak anılan şairin H. 839-844/M.1435-1440 tarihleri arasında Konya'da doğduğu tahmin edilmektedir. Babası Konya'nın tanınmış müderrislerinden Veliyüddin adındaki bir kişidir. İlk eğitimini babasından aldığı anlaşılan Karamanlı Nizâmî, belli bir süre sonra eğitimini ikmal etmek amacıyla Sehi Bey'in ifadesiyle "diyar-ı Acem'e" gitmiştir. İran'da hangi hocalardan ders aldığı ve kimlerle temas kurduğu bilinmemektedir. Şair, burada edebî bilgileri ve Farsçayı öğrendikten sonra Konya'ya dönmüştür. Karamanlı Beyliğinin çalkantılı dönemlerinde yaşamış olan Nizâmî, dönemin yöneticilerinden İbrâhim, Pîr Ahmet ve Kasım beylere kasideler sunmuştur. Karamanlı Beyliğinin ortadan kalkmasıyla Sadrazam Mahmud Paşa vasıtasıyla Fatih Sultan Mehmet'in çağrısı üzerine İstanbul'a giderken yolda vefat etmiştir. Şairin vefat tarihi bilinmemekle birlikte H. 874-878/ M. 1469-1473 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Şairin bilinen tek eseri *Divan*'ıdır.

Karamanlı Nizâmî'nin mürettep olan *Divanı*'nda Farsça gazel ve rubâîler bulunmakla birlikte sayı ve değer bakımından ağır basan şiirleri Türkçe şiirleridir. Karamanlı Nizâmî'den bahseden tezkireler onun asıl başarısını gazellerinde gösterdiğini belirtmişlerdir. Şairin başarılı olduğu alanlardan biri de metinlerarası ilişkiler bağlamında değerlendirilebilecek olan nazireleridir. Karamanlı Nizâmî'nin nazire yazdığı şairler şu şekilde sıralanabilir:

² Karamanlı Nizâmî'nin hayatı ve edebî kişiliği hakkındaki bilgiler için şu kaynaklardan istifade edilmiştir:

Haluk İpekten (1974). *Karamanlı Nizâmî hayatı, edebî kişiliği ve Divanı*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Abdullah Azmi Bilgin (2001). "Karamanlı Nizami" TDV İslam Ansiklopedisi C. 24, s.453-454.

³ İlgili şu'arâ tezkireleri için bk. Sehi Bey, Heşt Bihişt, Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503, 56^a; Gelibolulu Âli, Kühü'l-Ahbar, Süleymaniye Ktp. Fatih 4225, 152^b; Riyâzî, Riyâzü's-Şu'arâ, Nuruosmaniye Ktp. 3724, 141^a; Fâizî Kafzâde, Zübdetü'l-eş'âr, Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 1877, 100^a (İpekten 1974).

Tablo 1: *Karamanlı Nizâmî'nin Nazire Yazdığı Şairler*

Sıra No	Ölüm Tarihi	Şairin Mahlası/Adı	Şiir Sayısı	Karamanlı Nizâmî'nin Yazdığı Nazireler ³
1	1496-97	Ahmed Paşa	13	K. II, G. 5, G. 6, G. 24, G. 43, G. 47, G. 57, G. 66, G. 74, G. 89, G. 90, G. 105, G. 110
2	1431-32	Şeyhî	10	K. I, G. 22, G. 30, G. 53, G. 68, G. 71, G. 72, G. 92, G. 109, G. 119
3	1413-14	Ahmedî	8	G.3, G. 8, G. 12, G. 15, G. 36, G. 69, G. 85, G. 91
4	1474	Adnî	2	G. 19, G. 26
5	1437	Atâyî	2	G. 20, G. 77
6	?	Hafî-i Edirnevî	2	G. 21, G. 99
7	1398	Kadı Burhaneddin	1	G. 31
8	?	Mehdî	1	G. 9
9	1404-05 ?	Nesîmî	1	M. III
10	?	Safâyî	1	G. 83
11	?	Ulvî	1	G. 25

Klasik Türk şiirinin gelişme dönemi olan XV. yüzyılda şairler, Fars edebiyatındaki önemli şahsiyetleri örnek almış, onlara yetişmeye çalışmışlardır. Bu şahsiyetlerden biri de Hâfız-ı Şirâzî (öl. 1390?)'dir. Hâfız, sadece İran edebiyatında değil, Türk edebiyatında da Tanzimat dönemi sonrasına kadar etkili olmuş bir şahsiyettir. Hâfız'ın özellikle XV. yüzyıl şairlerinden Şeyhî (öl. 1431-32), Ahmet Paşa (öl. 1496-97) ve Karamanlı Nizâmî üzerinde etkileri açıkça görülmektedir. Bu adı geçen şairlerin birçok şiiri Hâfız-ı Şirâzî'ye nazire olarak yazılmıştır. Hatta bazı şiirler, aynı vezin ve kafiye ile yazılmış bir tercüme niteliği taşımaktadır (Gölpınarlı, 1954: 23-24).

XV. yüzyıl şairlerinden Karamanlı Nizâmî de öğrenimini tamamlamak için İran'a gitmiş ve orada Fars edebiyatı şairlerinden etkilenmiş, onlardan hayal ve mana bağlamında istifade etmiştir. Karamanlı Nizâmî, Hafız-ı Şirâzî'nin aşağıdaki beytine aynı vezin, kafiye ve muhtevada bir nazire yazmıştır. Bu nazire, âdetâ Hâfız-ı Şirâzî'nin beytinin kelime kelime tercümesi niteliğindedir (İpekten, 1974):

Hâfız-ı Şirâzî

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün/ Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün

هر نکته ای که گفتم در وصف آن شمائل

هر کس شنید و گفتا لله در قائل

Her nükteî ki gofem der-vasf-ı ân şemâ'il

³ Karamanlı Nizâmî'nin yazdığı nazirelere örnekler verilirken gazel G., kaside K., murabba M. kısaltması ile gösterilmiştir.

Her kes ŧenîd u goftâ li'llâhi derru kâ'il (G. 307/1)

[O güzelin vasfında çok nükte söyledim. O sözü işiten herkes "Allah için ne güzel söz söyledi." der.]

Karamanlı Nizâmî

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün/ Mef'ûlü/ Fâ'ilâtün

Vasfında ol cemâlün zikr itdüğünü bu dil

Her kim işitse eydür *الله در قائل* (K. 6/1)

[Bu dil o güzelin vasfından bahsettiğinde bu sözü her kim işitse **li'llâhi derru kâ'il** (Allah için ne güzel söz söyledi.) der.]

Karamanlı Nizâmî, Hâfız-ı Şirâzî'ye nazire yazmakla birlikte *Divanı*'nda yer alan müstakil Farsça şiirler bölümünde bir de tahmis yazmıştır. Şair, *Hâfız-ı Şirâzî Divanı*'nda yer alan 80 numaralı⁴ gazeli tahmis etmiştir. Bu çalışmada öncelikle klasik Türk edebiyatında tahmisler hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde Karamanlı Nizâmî'nin Hâfız-ı Şirâzî tahmisi şekil ve muhteva olarak incelenecektir. Üçüncü bölümde ise tahminin orijinal harflerle yazımı, Latin harflerine aktarımı ve nesre çevirisi verilecektir.

1. Klasik Türk Edebiyatında Tahmis

Klasik Türk şiiri nazım şekillerinden biri olan tahmis, Arapça menşeli hams sözcüğünden türemiştir. Beş köşeli, beşleme, beşe çıkarma anlamına gelen tahmis, aslında bir muhammestir (İpekten, 1999). Edebî terim olarak tahmis, bir şiirdeki beyitlerin önüne üçer mısra eklenerek oluşturulan nazım şeklinin adıdır. Bir musammat çeşidi olan tahminin ilk örneklerine Arap edebiyatında rastlanılmaktadır. Abbasiler döneminde kafiyede yapılan yenilikler sonrası musammatlar ortaya çıkmıştır. Musammatlar, şiirlerde mısra sayısına göre murabba, muhammes, müseddes, müsabba, müsemmen şeklinde adlandırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde başka şairlerin şiirlerine mısralar eklenmesiyle oluşturulan manzumelere tasmit adı verilmiştir. Şiirdeki eklenen mısra sayısına göre tasmitler; teslis, terbî, tahmis, tesdis... şeklinde adlandırılmıştır (Suzan, 2010).

Beyitlerin üzerine üçer mısra eklenerek oluşturulan tahmis nazım şeklinde eklenen mısraların kafiye yönünden her beytin ilk dizesine uyma zorunluluğu vardır. Ayrıca eklenen mısraların anlam ve vezin açısından da uygun olması gereklidir. Gazelde matladan sonraki beyitlerin ilk mısraları serbest olduğu için tahmis o mısranın kafiyesine göre yapılır (Dilçin, 2016). Tahmislerin kafiye düzeni şu şekildedir:

aaa(aa), bbb(ba), ccc(ca)...

Parantez işareti içinde koyu yazılan harfler, önceden yazılmış asıl beyitleri, diğerleri ise eklenmiş mısraları simgelemektedir. Tahminin bir başka şekli de taştir adı verilen nazım şeklidir. Bu nazım şeklinde sonradan eklenen mısralar beytin iki mısrası arasına yerleştirilir. Tahmis-i mutarraf adı da verilen taştirlerin kafiye düzeni şu şekildedir (Pala, 1989):

(a)aaa(a), (b)bbb(a), (c)ccc(a)....

⁴ *Hâfız Divanı*'nın henüz doğru ve mükemmel bir nüshası olmadığı için şiir numaraları farklı olabilmektedir. Karamanlı Nizâmî tarafından tahmis edilen Hâfız'ın bu gazelinin şiir numarası Abdülbaki Gölpinarlı'nın çalışmasında 35 iken Mehmet Kanar'ın çalışmasında ise şiir numarası 80'dir. Çalışmamızda Mehmet Kanar'ın *Hâfız Divanı* C.1-2. adlı çalışmasında geçen şiir numaraları esas alınmıştır.

Adı geçen eserler için bk. Abdülbaki Gölpinarlı (1992). *Hafiz Divanı*. İstanbul: MEB Yayınları ve Mehmet Kanar (2011). *Hafiz Divanı C.1*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mürettep bir divan tertibinde tahmisler, dibace (mukaddime), kaside ve tarih bölümlerinden sonra musammatlar başlığı altında yer almaktadır. Tahmisler, genellikle beş-yedi bent şeklinde nazm edilmiştir. Klasik Türk edebiyatında genellikle gazeller tahmis edilmekle beraber kaside, kıt'a, mesnevi nazım şekillerinin de tahmis edildiği görülmektedir. Tahmisler, genellikle devlet büyüklerinin ya da başka şairlerin beğenilen şiirlerine yapılmıştır. Ancak bazı şairlerin kendi şiirlerini "Tahmis-i Gazel-i Hod" başlığı altında tahmis ettiği görülmektedir (Erdoğan, 1997). Bazen de Karamanlı Nizâmî'de olduğu gibi Fars edebiyatında beğenilen şairlerin şiirlerine aynı dilde tahmisler yazılmıştır. Tahmislerdeki bent sayısı tahmis edilen manzumenin beyit sayısı ile bağlantılıdır. Ancak Sümbül-zâde Vehbî gibi şairlerin bazı tahmislerinde tamamı kendi mısralarından oluşan bir bendin fazladan eklendiği görülmektedir (Cengiz, 2011).

Klasik Türk edebiyatında XV. yüzyıldan itibaren hemen her şairin divanında tahmis nazım şeklinde yazılmış şiirlere rastlamak mümkündür. Türk edebiyatında en çok tahmis yazan şairleri şu şekilde göstermek mümkündür:

Tablo 2: *Klasik Türk Edebiyatında En Çok Tahmis Yazan Şairler*

Sıra No	Yüzyılı	Ölüm Tarihi	Şairin Mahlası/Adı	Tahmis Sayısı ⁵
1	XVIII	1807-8	Muvakkit-zâde Pertev	56
2	XVI	1575 öncesi	Gelibolulu Mustafa Âlî	20
3	XVIII	1789	Şeyh Galib	17
4	XIX	1860	Şeref Hanım	17
5	XVI	1567-68	Bursalı Rahmî	16
6	XIX	1848	Leyla Hanım	13
7	XVIII	1713	Beylikçi Ârif	13
8	XX	1948	Hâmmâmî-zâde İhsân	13
9	XIX	1829-30	İzzet Molla	12
10	XIX	?	Hâfız-ı Mar'aşî ⁶	12
11	XVIII	1809	Sümbül-zâde Vehbî	8
12	XVIII	1791	Ebubekir Kânî	8
13	XVIII	1767-68	Abbâs Efendi-zâde Mehmed	8

2. Karamanlı Nizâmî'nin Tahmisinin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Karamanlı Nizâmî Divanı'nda "Farsça şiirler" başlığı altında 16 gazel, 1 tahmis, 23 rübâi ve 2 beyit yer almaktadır. Haluk İpekten (1974) tarafından yayınlanan divanda bu Farsça şiirlerin sadece orijinal metni verilmiştir. Bu çalışmada Karamanlı Nizâmî'nin Hâfız-ı Şirâzî'ye ait bir

⁵ İlgili tahmis sayılarına, Kültür ve Turizm Bakanlığının e-kitap kısmında bulunan divanların incelenmesi sonucunda ulaşılmıştır. Bu bilgilere <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html> adresinden erişildi. Ayrıca bk. Pala (1989).

⁶ İlgili eser için bk. Deniz Görür, Gülcan Alıcı (2017). Hâfız-ı Mar'aşî ve Divanındaki Tahmisler. *International Journal of Language Academy*. 5 (3), 35-47.

gazelin tahmisi olan şiiri incelenmiş ve Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu şiirin çevirisi yapılırken Haluk İpekten'in *Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı* adlı çalışmasındaki orijinal metinden (İpekten, 1974) ve temin edilen Farsça tahminin bulunduğu üç yazma eser nüshadan istifade edilmiştir. Bu nüshalardan hareketle Farsça tahminin tenkitli metni ortaya konulmuştur. *Karamanlı Nizâmî Divanı* 'ndaki Farsça tahminin yer aldığı nüshalara⁷ ait bilgiler şu şekildedir:

2.1. İlgili Tahminin Bulunduğu Nüshalar

2.1.1. Atıf Efendi Kütüphanesi 2054/2 [A]

Müstensih	: ?
İstinsah tarihi	: ?
Bulunduğu yer	: İstanbul Kütüphaneleri
Koleksiyon	: İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Divanlar
Boyut	: 280x115-145x65 mm.
Cilt	: Kahverengi yumuşak meşin, mukavvasızdır.
Yaprak no	: 104 ^b -105 ^a
Yazı türü	: Âbâdî
Kâğıt	: Ta'lik
Arşiv no	: 2054/2

2.1.2. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3298 [S]

Müstensih	: ?
İstinsah tarihi	: Şevval H. 1001/ Temmuz M. 1593
Bulunduğu yer	: İstanbul Kütüphaneleri
Koleksiyon	: İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Divanlar
Boyut	: 265x130-210x74 mm.
Cilt	: Arkası meşin, üstü kırmızı bez kaplı bir cilt içerisindedir.
Yaprak no	: 12 ^b -13 ^a
Yazı türü	: Âbâdî
Kâğıt	: Ta'lik
Arşiv no	: 3298

2.1.3. Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler 451 [M]

Müstensih	: ?
İstinsah tarihi	: ?
Bulunduğu yer	: İstanbul Kütüphaneleri
Koleksiyon	: İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Divanlar
Boyut	: 172x122-125x77 mm.
Cilt	: Kahverengi meşin bir cilt içerisindedir.

⁷ Nüsha tavsifine ait bilgilere <http://www.yazmalar.gov.tr/> adresinden erişildi ve İpekten (1974) adlı çalışmadan istifade edildi.

Yaprak no : 33^b-34^a
Yazı türü : Beyaz, saykallı
Kâğıt : Ta'lik
Arşiv no : 451 (Yeni kayıt CD 8716)

2.2. Vezin ve Uygulamaları

İncelemeye konu olan manzume, aruzun remel bahrinde yer alan *fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıpta ilk tef'ilenin *fâ'ilâtün* ve son tef'ilenin *fâ'lün* şeklinde değiştirilerek kullanılması gibi bir özellik söz konusudur. Bu değişiklikler, kalıba canlılık ve kolaylık getirmiştir (İpekten, 1999). Bu hususiyetler çerçevesinde yazılan Karamanlı Nizâmî'nin tahmisi 7 bent (35 mısra)'ten oluşmaktadır. Bu şiirde aruz ölçüsünün uygulanmasında med, imale vasl ve zihaf gibi unsurlara başvurulmuştur. Söz konusu aruz işlemlerinin kullanım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3: *Tahmisteki Aruz Vezni Unsurlarının Dağılımı*

Bentler	Med	İmale ⁸	Vasl	Zihaf
1. Bent	2	2	3	-
2. Bent	2	4	7	-
3. Bent	5	2	3	-
4. Bent	4	1	4	-
5. Bent	1	3	9	-
6. Bent	6	1	4	1
7. Bent	3	1	4	1

2.3. Kafiye ve Redif

Hâfız-ı Şîrâzî'nin 7 beyitlik gazeli, kafiye-i mukkayyede ile yazılmıştır. Tahmis edilen bu manzumede bentler esas alındığında kafiye türlerinden ikişer kafiye-i mukayyede ve kafiye-i mürdefe ile üç kafiye-i mücerrede kullanıldığı görülmektedir. Yedinci bentte revî (kafiyede sonda bulunan harf)'den sonra ye (ﻯ) harfi gelmiştir. Bu şekilde revîden sonra gelen harfe vasl adı verilmiştir (Dilçin, 2016). Şiirdeki kafiye türleri ve düzeni şu şekildedir:

⁸ İmale hususları belirlenirken Cem Dilçin'in "İmale, Türkçe sözcüklerdeki kısa heceli eklerde ve Farsça tamlamalardaki 'izafet kesrelerinde' yapılır." görüşü esas alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Cem Dilçin (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tablo 4: *Tahmisteki Kafiye Türleri ve Kafiye Düzeni*

Bentler	Kafiye Türü	Kafiye Düzeni
1. Bent	Kafiye-i mukayyede	aaa (aa)
2. Bent	Kafiye-i mürdefe	bbb (ba)
3. Bent	Kafiye-i mücerrede	ccc (ca)
4. Bent	Kafiye-i mukayyede	ddd (da)
5. Bent	Kafiye-i mücerrede	eee (ea)
6. Bent	Kafiye-i mücerrede	fff (fa)
7. Bent	Kafiye-i mürdefe	ggg (ga)

2.4. Muhtevası

Karamanlı Nizâmî, *Hâfız Divanı*'nda yer alan 80 numaralı gazeli tahmis etmiştir. Hâfız-ı Şirâzî, Senâî, Attar ve Mevlânâ gibi coşkulu bir sûfi değildir. Tasavvufî şiirler yazan şair, tasavvufu bir araç olarak kullanmış, tasavvuf terminolojisine ait remizlerden istifade etmiştir (Kanar, 2011). Tahmis edilen bu gazelinde Hâfız kendisini haklı ve üstün gören iki yüzlü zâhid tipini alaycı bir dille eleştirmiş, sözde temiz yaratılışlı olan zâhide çatmış ve ona bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu bağlamda zahidin, rintleri eleştirmemesi, kendi işine bakması, insanları ümitsizliğe sevk etmemesi, insanların hata yapabileceğini bilmesini, ilahî aşkın başat olması kaydıyla her mekânın Allah'a ulaşmada aynı öneme sahip olduğunu idrak etmesini salık vermiştir. Ayrıca ilahî aşk şarabının içildiği mekân olan meyhânede mistik bir yaşam süren rintlerin doğrudan cennete götürüleceğini ifade etmiştir. Şâirin kullandığı kelimeler de (meykede, harâbât, kinişt, mest, câm...vs) bu yapıya destek vermektedir.

Fars edebiyatının zirve şairlerinden olan Hâfız-ı Şirâzî, her büyük şair gibi farklı anlaşılabilir veya anlamı kesin olarak tespit edilemeyecek türden birçok şiir yazmıştır. Bu sebeple onun şiiri hakkında farklı şekillerde yorumlar yapılmıştır, şiirlerine şerhler yazılmıştır (Taş, 2019). Ayrıca Hâfız'ın bazı şiirlerine nazireler yazılmış, bazı şiirleri de tahmis edilmiştir. Karamanlı Nizâmî Hâfız'ın 7 beyitlik gazelinde geçen aşk, şarap ve sarhoşluk gibi kavramları tasavvufî anlamda değerlendirmiş ve bu anlam doğrultusunda onun gazelini tahmis etmiştir.

3. Karamanlı Nizâmî'nin Hâfız-ı Şirâzî Tahmisi

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

v v -- / v v -- / v v -- / v v -

(Fâ'ilâtün) (Fâ'lün)

(- v --) (- -)

1 چونکه دهقان ازل کشت روانها را کشت
چرخ گردان قضا رشته جانها را رشت
خاک من دست ارادت بمی ناب سرشت
عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت
که گناه دگران بر تو نخواند نوشت

Çünkü dihkân-ı ezel kişt-i revânâ-râ kişt
Çarh-ı⁹ gerdân-ı kazâ rişte-i cânâ-râ rişt¹⁰
Hâk-ı men dest-i irâdet be-mey-i nâb sirişt
'Ayb-ı rindân me-kon ey zâhid-i pâkîze-sirişt
Ki günâh-ı digerân¹¹ ber-tu ne-hâhend nivişt

[Ezel çiftçisi (Tanrı) ruhlar tarlasını ektiğinde kaderin dönen çarkı canlar ipliğini eğirdiğinde kudret eli benim toprağımı saf şarapla yoğurdu. Ey temiz yaratılışlı zahit rintleri ayıplama. Çünkü başkalarının günahını sana yazmayacaklar.]

2 رقم زرق و ريا از ورق دل بتراش
پیش حق جرم نھان به بود از طاعت فاش
خاطر هیچ کس را بملامت مخراش
من اگر نیکم و گر بد تو برو خود را باش
هر کس آن درود عاقبت کار که کشت
Rakam-ı zerk u riyâ ez-varak-ı dil be-tırâş
Pîş-i Hakk cürm-i nihân bih büved ez-tâ'at-ı fâş
Hâtır-ı hîç kesî-râ be-melâmet me-hırâş
Men eger nîkem u ger bed tu be-rev hod-râ bâş
Herkesî ân direved 'âkıbet-i kâr ki kişt

[Riya ve gösteriş yazısını gönül sayfasından sök. Hakk'ın nezdinde gizli olarak işlenen günah, açıkta gösteriş amacıyla yapılan ibadetten daha iyidir. Hiç kimseyi melamet (kınanmışlık) sebebiyle ayıplama. Ben eğer iyi de kötü de olsam sen kendi işine bak. Herkes sonunda ektiğini biçer.]

3 گرچه در کار گنه نیست مرا هیچ بدل
همچو من نیست بالطاف خدا نیز محل
دارم امید بدادار جهان عز و جل
نا امیدم مکن از سابقه روز اجل
تو چه دانی که پس پرده که خوبست و که زشت
Gerçi der-kâr-ı güneş nîst merâ hîç bedel
Hem-çü men nîst be-eltâf-ı Hudâ¹² nîz mahal
Dârem ümmîd be-dâdâr-ı¹³ cihân 'azze vü cel
Nâ-ümîdem me-kon ez-sâbîka-i rûz-ı ezel
Tu çi dâni ki pes-i perde ki hûbest u ki zişt¹⁴

⁹ çarh: çarha A, S

¹⁰ rişt: kişt S

¹¹ digerân: digerî A, S

¹² Hudâ: huzâ M

¹³ dâdâr:dârâ: A, S

¹⁴ zişt: zest S. Ayrıca bu mısra kaynaklarda şu şekilde yazılmıştır:

“Tu pes-i perde çi dâni ki hûbest u ki zişt” (Kanar, 2011).

[Gerçi kimse günah işlemekte benim yerimi alamaz ama kimse de benim kadar Tanrının lütuf ve ihsanlarına mazhar olmamıştır. Dünyanın aziz ve şanı yüce olan adaletli sahibine (Tanrıya) umudum var. Ezel gününün va'dinden beni ümitsizliğe düşürme. Sen perde arkasında (gayb âleminde) kimin iyi kimin kötü olduğunu ne bilirsin?]

4 در همه دیر مغان نیست چو من باده پرست
زانکه من مست و خراب آمدم از عهد الست
چون جز او نیست در آفاق جهان هر چه که هست
همه کس طالب یارند چه هشیار و چه مست
همه جا خانه عشقت چه مسجد چه کنشت
Der-heme deyr-i mugân¹⁵ nîst çü men bâde-perest¹⁶
Z'ânki men mest u harâb¹⁷ âmedem ez- 'ahd-i elest
Çün cüz û nîst der-âfâk-ı cihân her çi ki hest
Heme kes tâlib-i yârend çi hüşyâr u çi mest
Heme câ hâne-i 'aşk est çi mescid çi kinişt

[Ben elest meclisinden körkütük sarhoş geldiğimden hiçbir tapınakta benim gibi şarap düşkünü olan bir mugân (meyhaneci) yoktur. Cihanda her ne varsa ondandır. Çünkü ondan başka hiçbir şey yoktur. Gerek ayık gerek sarhoş olsun herkes sevgilinin talibidir. Her yer, gerek mescit gerek kilise olsun aşk evidir (mekânıdır).]

5 من از این پس نروم در پی هر بی سر و پا
بس بود ساکن میخانه مرا راهنما
تا بود پیر مغان معتکف دیر فنا
سر تسلیم من و خشت در میکده ها
مدعی گر نکند فهم سخن گو سرو خشت
Men ez-în pes ne-revem der-pey-i her bî-ser u pâ¹⁸
Bes büved sâkin-i¹⁹ meyhâne merâ râh-nümâ
Tâ büved pîr-i mugân mu'tekif-i deyr-i fenâ
Ser-i teslîm-i men u hişt²⁰-i der-i meykede-hâ
Müdde'î ger ne-koned fehmi suhan gû ser u hişt

[Ben bundan sonra her sefil ve perişanın peşinden gitmem. Pîr-i mugân fanilik kilisesi olan şu dünyada itikafta oldukça meyhane köşesinde ikamet eden (rind) bana rehber olur. İşte teslim olmuş başım ve meyhane kapısının kerpiçleri. İstek ve iddiasında inatla direnen kişi eğer sözden anlamıyorsa söyle ona başını kerpice çalsın.]

6 از ریا چند زنی طعنه باین مستی خس
شرم از خلق جهان دار و بخود دار نفس

¹⁵ mugân: cihân S

¹⁶ bâde-perest: şeydâyî S

¹⁷ mest u harâb : mest-i harâb M

¹⁸ Bu mısra S nüshasında "Men nîz der ne-revem der-pey-i her bî-ser u pâ" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹ sâkin:küşe A, S

²⁰ hişt: hâk S

کین حکایت چو تو دانند بعالم همه کس
نه من از پرده تقوی بدر افتادم و بس
پدرم نیز بهشت ابد از دست بهشت
Ez-riyâ çend zenî²¹ ta'ne be-în mestî²²-i has
Şerm ez-halk-ı cihândâr u be-hod dâr nefes
K'în hikâyet çü tu dânenđ be-'âlem heme kes
Ne men ez-perde-i²³ takvâ²⁴ be-der üftâdem u bes
Pederem nîz bihişt-i ebed²⁵ ez-dest bi-hişt

[Riyakâr olduğun halde sen niye bu değersiz sarhoşu kınıyorsun? Cihan halkından utan ve sesini kes, sus! Kullarından utan ve nefesine sahip çık. Çünkü bu hikâyeyi dünyada herkes senin gibi bilir. Sadece ben takva perdesinden uzaklaşmadım, babam da (Hz. Âdem) ebedi cenneti elinden bıraktı/terk etti.]

7 زان می ناب کزو پخته شود هر خامی
دم آخر بنظامی بنما انعامی
کین بگفتست کهی صافی درد اشامی
حافظا روز اجل گر بکف آری جامی
یکسر از کوی خرابات برندت به بهشت
Z'ân mey-i nâb²⁶ k'ezû puhte şeved her hâmî
Dem-i âhir be-Nizâmî be-nümâ in'âmî
K'în be-goftest gehî sâfi-i dürd-âşâmî²⁷
Hâfızâ rûz-ı ecel²⁸ ger be-kef ârî câmî²⁹
Yek-ser ez-kûy³⁰-ı harâbât berendet be-bihişt

[Her ham olanın onunla piştiği/olgunlaştığı o saf şarabın nimetlerini son deminde olan Nizâmî'ye göster. Zira tortu içen rint bazen şunu diyor: Ey Hâfız eğer ecel günü elinde bir kadeh getirirsen seni doğruca meyhaneden cennete götürürler.]

4. Sonuç

Bu çalışmada XV. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Karamanlı Nizâmî'nin Fars edebiyatının zirve şairlerinden Hâfız-ı Şirâzî'nin gazeline yazdığı tahmis üzerine değerlendirmelerde bulunuldu. Karamanlı Nizâmî'nin yazdığı bu tahmis hem şairlik kabiliyetini göstermesi hem de Hâfız-ı Şirâzî'yi beğenmesi ve ondan etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Metinlerarası ilişkiler bağlamında değerlendirilebilecek olan Karamanlı Nizâmî'nin

²¹ zenî: zened M

²² mestî: münşî M

²³ perde: halvet S, halka A

²⁴ takvâ: da'vâ M

²⁵ ebed: ezel M

²⁶ mey-i nâb: mey u nâb A

²⁷ sâfi-i dürd-âşâmî: sâfi vü dürd-âşâmî M

²⁸ ecel: ezel S

²⁹ Bu mısra S nüshasında "Hâfızâ ger be-kef rûz-ı ezel câmî" şeklinde yazılmıştır.

³⁰ kûy: hûy M

tahmisi (eklenen mısralar) ile Hâfız-ı Şîrâzî'nin gazeli şekil ve muhteva ilişkileri yönünde incelenmiştir.

Şekilsel olarak Karamanlı Nizâmî'nin tahmisinde başa eklenen mısraların kafiye yönünden her beytin ilk mısrasına uyduğu, son bentte ise her iki şairin mahlasının yer aldığı görülmektedir. Ayrıca eklenen mısraların vezin yönünden uygun olduğu görülmüştür. Karamanlı Nizâmî'nin eklediği mısralar ile Hâfız-ı Şîrâzî'nin gazeli arasında anlam kaynaşması olduğu görülmektedir. Karamanlı Nizâmî, bu şiirinde klasik Türk şiiri estetiğini yakalamış, zahid tipine karşı rint tipinin yanında kendini konumlandırmıştır. Tanrı, aşk, meyhane, şarap gibi mefhumları tasavvufî bağlamında değerlendiren Karamanlı Nizâmî, bu düşüncelerini Farsçanın imkânlarından faydalanarak dile getirmiştir.

Tahmis gibi bir başkasından muktebes mısralar üzerine bina edilen manzumeler, aynı zamanda iktibas edilen mısraların bir tür yorumu da olmaktadır. Dolayısıyla Karamanlı Nizâmî'nin Hâfız'ın gazeline yazdığı tahmis de bu nitelikte bir manzumedir. Eserden açıkça anlaşıldığı üzere Karamanlı Nizâmî, Hâfız'ın gazelini tasavvufî aşk (hakiki aşk) zaviyesinden yorumlamıştır. Hâfız-ı Şîrâzî'ye oldukça yakın bir zamanda yaşayan Karamanlı Nizâmî'nin bu tasarrufu, Hâfız şiirlerinin yorumlanması bağlamında ortaya çıkan en esaslı tartışmaya da (mecazî aşk mı-hakikî aşk mı) önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Altınışik, M. E. (2016). Tîgî'nin tahmisi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 247-256.
- Bilgin, A. A. (2001). Karamanlı Nizâmî. *TDV İslam ansiklopedisi* içinde (C. 24, ss. 453-454).
- Cengiz, H. E. (2011). Divan şiirinde musammatlar [Özel sayı]. *Türk Dili*, 415-416
- Dilçin, C. (2016). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dîvân-ı Nizâmî Karamânî*, Atıf Efendi Kütüphanesi 2054/2, 104^b-105^a vr.
- Dîvân-ı Nizâmî Karamânî*, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler 451, 33^b-34^a vr.
- Dîvân-ı Nizâmî Karamânî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3298. 12^b-13^a vr.
- Erdoğan, M. (1997). *Türk edebiyatında muhammes I.cilt*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Gölpınarlı, A. (1954). *Hâfız (hayatı, sanatı, eseri)*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Görer, D., & Alici, G. (2017). Hâfız-ı Mar'aşî ve Divanındaki tahmisler. *International Journal of Language Academy*, 5(3), 35-47.
- Gültekin, İ. (2013). Nazire geleneğinden metinlerarasılığa üç şiirin söyledikleri. *Turkish Studies*, 8(1), 1511-1537.
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html> (06.11.2019).
- <http://www.yazmalar.gov.tr/> (02. 10. 2019).
- <http://www.vajehyab.com/> (14. 10. 2019).
- İpekten, H. (1974). *Karamanlı Nizâmî hayatı, edebi kişiliği ve Divanı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- İpekten, H. (1999). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Hafız Divanı 1-2*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kanar, M. (2013). *Farsça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.

- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Dîvân şiiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sevgi, A. (2009). Bâkî'nin “ancak” redifli gazeline yazılan tahmis ve tesdisler [Özel sayı]. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, 385-393.
- Seyidov, F. (2012). Fuzûlî gazellerine yazılan tahmis ve nazireler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8, 147-155.
- Suzan, Y. (2010). Arap şiirinde bir nazım türü: Tahmîs. *E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 3, 54-68.
- Taş, B. (2019). Hâfiz şârihlerine göre Şirazlı Türk. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 262-274.
- Yılmaz, O. (2013). Necâtî Beg'in Farsça şiirleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 11, 273-291.

EK 1:

Resim 1: Atıf Efendi Kütüphanesi 2054/2 [A]

105
 طعنه باین مستحسن / سرم از خلق جهان دار بخود دار نفس
 روانند بعالم همه / نه من از خلقه تقوی بدر افتادم و بس
 بدرم نیز بهشت ابد از دست بهشت
 بخته شود هم جای / دم خست بر بنطای پیمانهای
 ی صافی در داسای / حافظا روزا جل کر بگفت آری جای
 یکپرازگوی خرابات بر نیت بهشت

ن ازل گشت روانها را / جز خردان قضا شده جانها را گشت
 ستادوت بمی نایب گشت / عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه گشت
 که گناه در گری بر تو نخواهند نوشت
 یا از ورق دل بترش / پیش حق جرم نمان به بود از نظر
 ی را بکلمات محرش / من اگر نیکم و دل بد تو برو خود را با
 هر کسی آن دروغاقت کار که گشت
 نه نیست مآسج بل / همچون نیست با طاف خداینز محلی
 ر آری جهان عزوجل / نا امیدم مکن از سعادت روز ازل
 توجه دانی که پس پرده که خوبست و نه گشت
 ن نیست چون باد به / زانکه من مست خراب آدم از عهد گشت
 هر چه که هست / همه که طالب یارند چه هینا رو چه مست
 همه جا خانه عشقت چه سبج چه گشت
 بوم در پی هر بی سواد / بس بود کوشه میخانه مرار آهستما
 ن معسکف دیر فنا / سر تسلیم من دخت در میکده با
 مدعی که نکند نغم سخن کوسه خوش

Resim 2: Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 3298 [S]

Resim 3: Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzum Eserler 451 [M]

چونکه دوغان ازل کشت روان بار آشت
 هنج کردن قضا شسته جانهار اراشت
 خاک من دست ارادت منی تا کشت
 عزیزندان مکن ای ز آمد با کینه شست

که کناره کران بر تو بچو مند بو شوست
 پیش حق جرم نمان به بود از طاعتش
 من اگر ندیم و کرد بد تو بر خود را باش
 که چه در کار کنه نیست مرا هیچ بدل
 دارم امید بدار جهان عزوجل
 تو چه دانی که پس رده که خوبست
 با کلام من مست خراب آمدم از عهدت
 همه کس طالب با تو چه بسیار و چه مست
 من ازین پس شرمم در پی هر نیل شوی
 نایب بود دیر مغان معتکف دیر فغان
 آمدی که کند فهم سخن کور و خشت
 شرم از خلق جهان دار و بجز و انفس
 نه من از صلوة دعوی بر افتادم و بس
 در آن می و نایب که زو چخته شود هر حاج
 کین بگفت که صافی و دره انسیه

رقم زرق دریا ز ورق دل تراش
 خاطر هیچ کسی را بجا منت مخراش
 هر کسی آن درو و عاقبت کار که کشت
 همچون نیست بالطاق خزانیر محل
 تا امیدم مکن از سابقه روز ازل
 در همه دیر مغان نیست چون باد
 چون جدا نیست در آفاق جهان هر حد
 همه جا خانه عشقت چه مسی و چه کشت
 بس بود ساکن میخانه در راه نما
 تسلیم من و خشت در میکند تا
 بر زربا چند زنده طعنه باین منشی خس
 کین حکایت چون تو اند عالم همه کس
 پذیرم نیز بهشت ازل از دست بهشت
 درم آخر بنظایم بنما انعام
 حافظاروز اجل که بکف آری صاحب

یکسر از ضوی خراب روی تا بهشت
 ۱۰۸۸